

Levinas

En introduktion

Svante Lundgren, forskare i judaistik

79

Emmanuel Levinas (1906-95) var länge en filosof som endast ett fåtal specialister kände till. Under de senaste 20-25 åren har hans ryktbarhet dock växt dramatiskt. I sitt temanummer om Levinas menade *Magazine littéraire* i april 2003 att han blivit en modefilosof. Orsaken till denna Levinas-boom står väl närmast att finna i att de etiska frågorna blivit allt viktigare inom filosofin.

Levinas föddes år 1906 i en judisk familj i Kovno, som då var en stad i det tsarryska riket. Under första världskriget bodde familjen i Charkov i Ukraina, men återvände år 1920 till hemstaden som nu kallades Kaunas och var huvudstad i det självständiga Litauen. Levinas modersmål var jiddisch, men han talade också ryska och hebreiska och studerade tyska och franska i gymnasiet. Som sjuttonåring åkte han till Strasbourg för att studera filosofi.

Efter avlagd grundexamen vistades Levinas läsåret 1928-29 i Freiburg där han studerade för Edmund Husserl. Filosofin i Freiburg var dock vid denna tid helt dominerad av Husserllärjungen Martin Heidegger, vars *Sein und Zeit* hade utkommit år 1927. Levinas disputerade år 1930 på en avhandling om Husserl. Följande år blev han fransk medborgare.

Under andra världskriget fungerade Levinas först som tolk i den franska armén. Han blev snart tillfångatagen, men den franska uniformen räddade honom från utrotningslägren. Under sina fem år som krigsfånge kunde han fortsätta att läsa filosofiska verk och skönlitteratur. Efter kriget fick han veta att hans föräldrar och andra släktingar i Litauen hade dödats.

Levinas ... åkte till Freiburg för att träffa Husserl, men fann Heidegger.

Efter andra världskriget blev Levinas rektor för en judisk skola i Paris. År 1961 blev han professor i Poitiers, år 1967 i Paris-Nanterre och år 1973 vid Sorbonne. Tre år senare gick han i pension. Han dog på juldagen 1995.

Man kan urskilja fyra källor till Levinas tänkande:

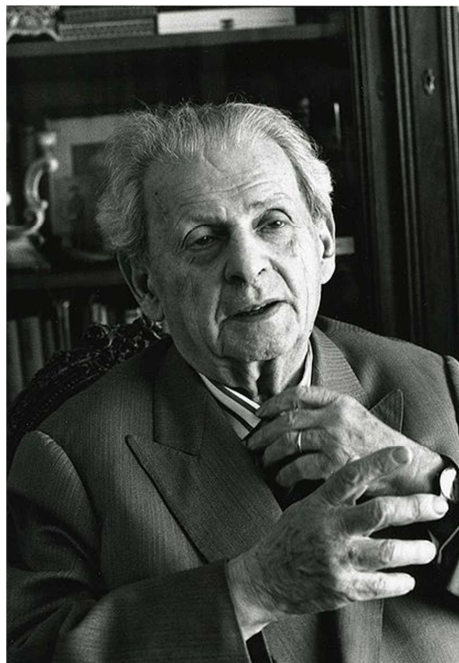
- *Skönlitteratur*: Levinas har själv vittnat om hur Dostojevskij, Tolstoj och andra ryska klassiker ledde honom till att börja begrunda livets avgörande frågor. Senare påverkades han av olika judiska författare som Paul Celan, Edmond Jabès och Samuel Josef Agnon.
- *Lärarna i Strasbourg*: När Levinas kom till universitetet i Strasbourg dominerades filosofin där av Emile Durkheims och Henri Bergsons tänkande. Levinas tog djupa intryck av båda.
- *Lärarna i Freiburg: fenomenologin*: Levinas har själv uttryckt det som att han åkte till Freiburg för att träffa Husserl, men fann Heidegger. Han har också skämtsamt sagt att Jean-Paul Sartre har garanterat honom en plats i filosofins historia. Det var nämligen genom Levinas doktorsavhandling som Sartre lärde känna fenomenologin, som innan dess var tämligen okänd i Frankrike.
- *Judendomen*: Levinas var ortodox jude hela sitt liv och från år 1957 höll han regelbundna föreläsningar över Talmud. Han har själv sagt att Bibeln, med vilket han menar den hebreiska Bibeln (Gamla testamentet), är Böckernas Bok, där det viktigaste sägs, det som måste sägas för att det mänskliga livet ska ha en mening.

Levinas filosofiska *magnum opus* är *Totalité et infini* från 1961. Lite förenklat kan man säga att han ser europeisk filosofi som representant för totaliteten medan judendomen står för oändligheten. Han har i andra sammanhang talat om att det europeiska tänkandets rötter finns i Aten och Jerusalem. Skillnaden

mellan Aten och Jerusalem, mellan västerländsk filosofi och Bibeln, är, enligt Levinas, att i den förra kommer ontologin först, i den senare etiken. Påverkad av sina erfarenheter av nazismen menade Levinas att en filosofi grundad på ontologi löper risk att sluta i totalitarism. Han ser dock inte Aten och Jerusalem som motpoler som utesluter varandra. Även om han är kritisk till att ge ontologin för stor plats behövs en ontologi. Men den måste underställas det etiska kravet från mötet med den Andre (*l'Autre*).

Levinas förkunnar alltså etikens primat. Han ställer dock inte upp något etiskt system som skulle ge svar på mänskors etiska frågor. Etiken grundar sig i stället på mötet med den Andre och dennes ansikte (*visage*). När jag möter en människa uppstår ett etiskt krav på mig. Relationen mellan mig och den Andre är inte symmetrisk. Mitt ansvar för den Andre är totalt och bygger inte på någon ömsesidighet.

Levinas var mån om att det han sysslade med var filosofi, inte teologi. Han betonade också att han var jude och filosof, inte en judisk filosof (François Poirié har sagt att Levinas inte ska kallas en "judisk tänkare", *penseur juif*, utan en "jude som tänker", *juif qui pense*). Man kan inte karaktärisera honom som en judisk filosof på samma sätt som Tomas av Aquino är en kristen filosof. Levinas använde inte de judiska skrifterna som auktoritet för sina filosofiska resonemang. Däremot hävdade han att det filosofiska tänkandet alltid bygger på förfilosofiska erfarenheter och att läsningen av Bibeln var en sådan grundläggande erfarenhet för honom.

Man kan se Levinas som en brobyggare mellan Aten och Jerusalem, mellan västerländsk filosofi och judendom. I sitt filosofiska tänkande förde han in judiska element, inte minst det etiska kravet. I sina Talmudutläggningar använde han filosofiska redskap för att analysera de gamla texterna. Det judiska måste in i filosofin för att etiken ska få sin rätta plats. Det filosofiska måste in i judendomen för att den ska övervinna frestelsen till partikularism.

Starkare än någon annan har Levinas ständigt påmint oss om att för att vara en sann människa måste vi erkänna vårt moraliska ansvar för den Andre. Hans röst är en judisk röst, en sant mänsklig röst som talar till alla, judar och icke-judar, troende och icke-troende, till alla som har förmåga att lyssna.